

ամենաբարեբեր ձորն է, ուր աճում է նուռը, թուզը, մանաւանդ ձիթենին: Այս ձորի ամէն մի անկիւնը անառիկ, անմատչելի է եւ աշատեղ են մեր պատմական Որջնիաղ եւ Երախանի (Էրիխանա) դեղ-բերդերը, ուր պարբերաբար ապաստանում էին բռնաւորները փախստականները:

Ո՛չ Պալխարի, ո՛չ էլ Փետունջուրի ու Մելոյի շրջանում հայի դիւղ կայ. 1578ին ի սպառ կոտորուած են Հայերը, որոնք այս ձորն ապաստանելով՝ միշտ հալածել տանջել էին օսմանեան կառավարիչ փաշաներին եւ միւլթի-ղաղիներին: Սակայն աւերակ բերդերի, ամրոցների եւ աղարակների չուրջը աւերակ տաճարները բազմաթիւ են: Այս գաւառներին Պալխար-Սամխալ միացած Համչէնի եւ Սեւ ծովի ափերի՝ Արխաէ, Վիցէ, Արտաշէն նաւահանգիստների եւ ձորի մէջ ապրողները բոլորն էլ հայախօս (ինչպէս իրանք ասում են հայնակ) մահմետականներ են. պահպանել են տոհմական լեզուի հետ սովորոյթ-բարքերը, բայց Սամխալի եւ Պալխարի ժողովուրդը թրքախօս է:

Լեւոնական:
(Շարունակելի:)

ԱՅՐՊԵՏ

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԽՐԱՅԵԱՆ ԿՈՒՐԾԷՂ, Ժողով-Կէօլճիկ: Մարտի 1927:
80, էջ 300:

«Ծովք-Կէօլճիկ»ը երկու մասի բաժնուած է. առաջինը մէջ (էջ 13—108) հեղինակը պատմական թուղթիկ ակնարկ մը կը նետէ Ծովքի վրայ: Կու տայ կարեւոր տեղեկութիւններ նորագոյն Ծովք-Կէօլճիկի կրած վերջին փոփոխութիւններու մասին: Մասամբ անձնական հետախուզութիւններու եւ մասամբ վերապրող ծովեցիներու տուած տեղեկութիւններու վրայ յեցած՝ կը ներկայացնէ հեղինակը Ծովք-Կէօլճիկը իր ամբողջ գիւղախումբերովը, հին աւերակներովն ու յիշատակարաններովը: Դժբախտաբար քանի մը սուղ էջեր միայն նուիրուած է ծովեցի Հայոց տարազին, ընտանեկան կեանքին ու աւանդական սովորութիւններուն, որոնց վրայ բաղձալի էր հոս ընթերցողը ընդարձակագոյն տեղեկատուութիւններ ու

նկարագրութիւններ, քանի որ կարեւոր ծանօթութիւններ կը պակսին: Կարելի չէ՞ արդեօք, օրինակի համար, ծովեցիներու ժողովրդական բանահիւսութիւններէն (վիճակի, պարի, վարուցանքի, կալուկուտի եւն, երգերէն) գոնէ քանի մը նմոյշ ներկայացնել: Նոյնպէս հետաքրքական պիտի ըլլար տեղական լեզուէն մէկ երկու ճաշակ ընծայուած տեսնել կա՛մ խօսակցութեան եւ կա՛մ հեքեաթի ձեւի տակ: Յետոյ հեքեաթներ, առածներ, հանելուկներ. դժուար չէր թերեւս վերապրող ծովեցի մամիկներէ քաղել ու ղետեղել գրքին վերջը: Գուցէ թէ Յարգ. հեղինակը երկրորդ հատորի մը վերապահած է այս կարգի նիւթերու հրատարակութիւնը, ինչ որ ցանկալի է մեզ ենթադրել: Ծովեցիներու տնտեսական կեանքի վրայ (էջ 79—94) տրուած ծանօթութիւնները չափազանց հետաքրքրական ու գոհացուցիչ են:

Գրքին Բ. մասը (էջ 109—300) կը դրաղի Ծովքի Հայոց մտաւոր վերադարձնումը ու ազգային կազմակերպութեամբ: Կը խօսուի համաշխարհային պատերազմի ծագումի եւ անոր հայ ժողովուրդի եւ մասնաւորապէս ծովեցւոց վրայ ըրած յոռի անդրադարձումին վրայ: Հոս մանրամասնօրէն ու ակնհաստեսի գրչով կը նկարագրուին ծովեցի հայ ժողովուրդի կրած անլուր տառապանքներն ու չարչարանքները՝ նախ քան տեղահանութիւնը եւ յետոյ ամբողջական տեղահանութիւնն ու ընաճնջումը: Սոսկում կ'ազդէ մարդուն ու աչքերը կը խաւարին, երբ կը կարդայ Հայ ժողովուրդի ընաճնջումի ա՛յնքան հրէշային՝ ա՛յնքան դիւային գործադրութիւնը: Հեղինակը ինքն ալ քամած է հոգեկան ու մարմնական տառապանքի ամբողջ մրուրը: Միւթարական կէտ մը եթէ կայ գրքին այս տխուր էջերուն մէջ՝ այն ալ պատմութիւնն է քանի մը տասնեակ ծովեցիներու վերապրումին ու դրուագը բոլոր մը ծովեցի քաջելու դիւցազնական ինքնապաշտպանութեան, զոր հանդէս կը բերեն Ս. Նշան կղզւոյն վրայ (էջ 193—291):

Կը շնորհաւորենք «Ծովք-Կէօլճիկ»ի երիտասարդ հեղինակը եւ կը մաղթենք ո՛ր ի մօտոյ լոյս հանէ Ծովքի մասին ուրիշ անդրադոյն տեղեկագրութիւններ ալ, մասնաւորապէս ուշադրութիւն դարձնելով անո՛ր ազգաբնակչան նիւթերուն, որոնք, աւա՛ղ, ընդ միշտ կորստեան մատնուելու վտանգի մէջ են:

Հ. ԵՓՐԵՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ